FACKBÖCKER
Tommy Westerlund
tommy.westerlund@ksfmedia.fi

Början till slutet i Ryssland?

Boken är i mångt och mycket en skärpt djuplodning av dagens ryska samhälle och dess härskare. Författarens avsky mot all relativisering är lätt att hålla med om liksom omdömet att en befolkning som relativiserar allt är en envåldshärskares bästa vän.

FACKLITTERATUR
Anna-Lena Laurén:
Sammetsdiktaturen, motstånd och medlöpare i dagens Ryssland
Förlaget M, 2021

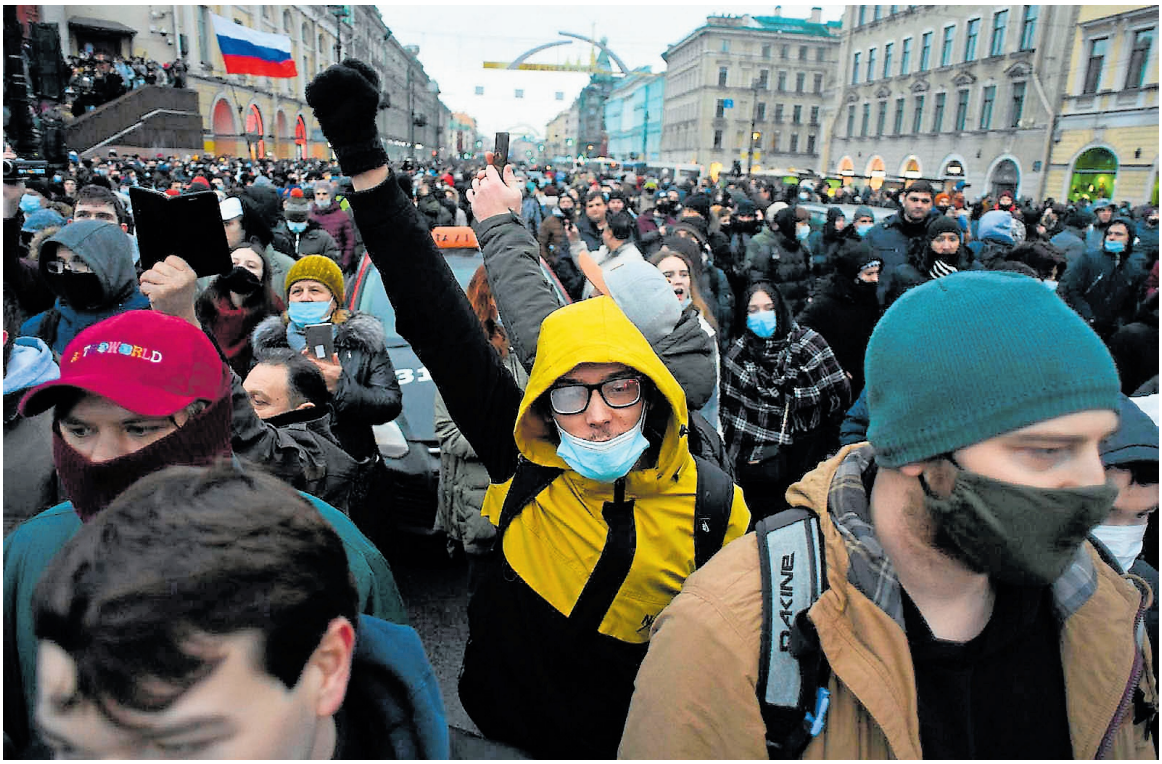
Systemet i Ryssland har skakats om rejält av coronaepidemin och demonstrationerna som har brutit ut efter gripandet av och rättegången mot oppositionspolitikern Aleksej Navalnyj. FOTO: OLGA MALTSEVA/LEHTIKUVA-AFP

När **Anna-Lena Lauréns** första bok *De är inte kloka, de där ryssarna, ögonblicksbilder från Ryssland* kom ut på ryska 2010 gav jag boken till den ryska ambassadören i Helsingfors **Alexander Rumjantsev**. Vi åt lunch en gång i månaden och när vi igen möttes smålog ambassadören och dolde inte sin förtjusning. Bokens lättsamma men omtänksamma sätt att tränga sig in i den ryska verkligheten hade gjort intryck.

Författarens nyaste bok *Sammetsdiktaturen, motstånd och medlöpare i dagens Ryssland* är på många sätt en fortsättning av första boken med sina intima observationer om vardagen, det ryska språket och det mänskliga såsom att mycket av kommunikation styrs av ålder och kön. Men bilden är dyster och utan illusioner. Hon svävar inte på målet, hennes omdöme är säkert och begrundat. Avskyn för godtycklighet och all relativisering genomsyrar boken om **Vladimir Putins** auktoritära styre som boken snällt kallar för en sammetsdiktatur.

Den enda bristen i boken är att författaren inte fördjupar temat om rättsstaten och den bristande förståelsen av vad en rättsstat är. Den tyska historien kan summeras med ordparet Rechtsstaat – Unrechtsstaat, med den sistnämnda hänvisande till **Hitler** och DDR. Det är inte svårt att tro författaren att det är mentalt tärande för en korrespondent att rapportera från ett land där allt bara verkar bli sämre. Men som hon själv uttrycker sig, ”fast Ryssland leds av cyniker har Ryssland inte gjort mig cynisk”.

Demonstrationer

Boken kom ut en aning för tidigt med tanke på **Aleksej Navalnyjs** hemkomst och skenrättegången i Moskva. Men samtidigt är boken en upptakt till det drama som nu med accelererande fart framförs. Alla Moskvabor vet att man då och då får räkna med att centrum är stängt för trafik. Madonna håller konsert, eller man firar Segerdagen. Men nu har vi ett ytterligare vardagligt skäl: demonstration mot Putin. En observation som nu bekräftats med emfas. Om demonstrationerna i Fjärrran Österns största stad Chabarovsk som pågått hela hösten 2020 noterar författaren att det är människornas klarsynthet som fascinerar. Att gå ut på gatan för att säga sin mening har blivit ett urbant fenomen.

Boken är i mångt och mycket en skärpt djuplodning av dagens ryska samhälle och dess härskare. Författarens avsky mot all relativisering är lätt att hålla med om liksom omdömet att en befolkning som relativiserar allt är en envåldshärskares bästa vän.

Den historiska bördan väger tungt. Sovjetregimen korrumperade det ryska språket och tvingade människor att leva i en ständig ström av förljugenhet. En rolig men seriös observation gäller **Astrid Lindgrens** böckers popularitet i Ryssland. Det är inte Pippi Långstrump som är storsäljaren utan Karlsson på taket som struntar i moral. Att göra vad de vill väcker jubel. Eventuellt för att man på grund av all förljugenhet under sovjettiden förväxlar moral med moralisering.

Auktoritärt och korrupt

Med hänvisning till coronaepidemin noterar författaren hur plötsligt pinsamt uppenbara begränsningarna för Putins sammetsdiktatur är. Regimen avvisar dialog, det som gäller är monolog. Nästan inga myndigheter vill tala med utländska journalister. Beröringsytan mellan eliten och korrespondenterna är få. Det blir statiskt upprepade färdiga fraser. Anfall är bästa försvar. Det är en sovjetmetod som man förväxlar med styrkedemonstration. Kremls taktik är att blåneka i all oändlighet och samtidigt sprida ett ymnigt flöde av konspirationsteorier.

Det är väldigt svårt för en nordbo att förstå såsom författaren hävdar att det inte är viktigt att vara trovärdig. Viktigt är att blanda korten och till varje pris vidhålla sin oskuld. Ända tills historien faller i glömska och man aldrig behöver erkänna något. Klyftan är djup. Under årens lopp har jag själv upptäckt att det finska sättet att säga vad man menar ofta betraktas som listigt i Ryssland.

Men Putins system är inte totalitärt, det är auktoritärt och oerhört korrupt. Men det är samtidigt både segt och skört. Segt eftersom eliten har ett starkt intresse av att systemet fortlever, men skört eftersom det är ruttet. Det auktoritära systemet är inte heller vattentätt och ukaserna uppifrån kringgås. Det läcker såsom Navalnyjs dokumenterade undersökningar demonstrerar. Orsaken till att Kreml inte förstår att byta taktik är den djupt liggande cynismen, sovjetsamhällets mest destruktiva arv.

Historia

Ett viktigt kapitel i boken berör historien och framför allt Putins historiepolitik. Det förblir ett faktum att politiker gör historia och försöker tolka den, men politikerna skriver inte historia, det förblir det akademiska historikersamhällets uppgift. Anna-Lena Lauréns skärpta observation sammanfattar saken elegant.

Putins tes att Rysslands stolta historia förpliktar men den sovjetnostalgi han odlar är populär just därför att den inte förpliktar till något. Putin introducerar sin egen syn på den ryska historien, relativiserar och förminskar. Man ska sluta fokusera på allt det negativa.

Författarens exempel på vilket pris en individ betalar om han sätter sitt finger på det moderna Rysslands sjukaste och ömmaste punkt är **Jurij Dimitrijevs** öde i den ryska säkerhetstjänstens kvarnar. FSB är NKVD:s efterträdare som bokstavligen inte tillåter att gräva fram terroroffrens namn i Karelen och, vad som är ännu mer försvårande, även bödlarnas namn. Dimitrijev blir åtalad och dömd för pedofili fast Institut Serbskogo förkastade diagnosen.

Det beryktade psykiatriska fängelset i Moskva blev under Brezjnevtiden känt för att föreskriva psykofarmaka till dissidenter. Stundom besvarade jag oskyldigt frågan var Finska ambassaden ligger, med en vänlig motfråga: Känner ni till Institut Serbskogo? Jag kvitterade den förskräckta blicken med att tillägga, vi är på samma gata. Dimitrijev hänvisar till **Solzjenitsyns** maxim: ”Lev inte i en lögn” och tillägger ”Lev utan skräck”.

En viktig fråga med även säkerhetspolitiska konsekvenser som författaren inte närmare går in på är frågan varför det inte går att förklara hennes identitet som svenskspråkig finländare, eftersom nationaliteten för ryssar ovillkorligen är kopplad till språket.

Omskakande

Författaren ställer frågan om coronaepidemin innebär början till slutet för Putinregimen och tillägger att det inte är säkert, fast den knappast hade kunnat komma mera olägligt. Frågan nu är om det blir Aleksej Navalnyj som leder till byte av regim. Klart är dock att systemet har skakats om som aldrig förr.

Gräddan på moset är **Andrej Kontjalovskijs** senaste film *Kära kamrater* som fått pris både i Cannes och i Venedig och som är Rysslands Oscarskandidat i år. Den berättar på ett autentiskt sätt om det enda upploppet i Sovjetunionen efter **Stalins** tider och före Sovjetunionens slutskede.

Sommaren 1962 demonstrerade arbetarna i Novotjerkassk. **Nikita Chrusjtjov** skickade sin tvåa och presumtiva kronprins **Frol Kozlov** och Stalins gamle kamrat **Anastas Mikojan** till staden. Det slutade i ett blodbad som stämplades som ”statshemlighet”. Alla inblandade, åskådare och släktingar tvingades att underskriva en förpliktelse att aldrig tala eller nämna någonting om det skedda. Blodet framför partihögkvarteret tvättades bort och följande dag ordnades det dans på samma plats.

Filmen är skakande. Ironin är inte bara den tidsmässiga slumpen, utan att filmens producent och finansiär råkar vara en av Navalnyjs svurna fiender, mångmiljardären **Alisjer Usmanov**.

RENÉ NYBERG